

**Karolinska
Institutet**

Diarienummer: 1-738/2021

27 september 2021

Historiska minnesmärken och namngivning på Karolinska Institutet – förslag till hantering

Delrapport från rektors arbetsgrupp för medicinhistoriska och etiska aspekter
på historiska minnesmärken och samlingar på Karolinska Institutet

Till rektor, Karolinska Institutet

Den av rektor den 1 oktober 2020 tillsatta arbetsgruppen för medicinhistoriska och etiska aspekter på historiska minnesmärken och samlingar på Karolinska Institutet avlämnar härmed sin delrapport rörande historiska minnesmärken och namngivning.

Utöver undertecknade har flera personer medverkat i arbetet. För en sammanställning över medverkande, se bilaga 1.

Stockholm den 27 september 2021

Sven-Erik Brodd, professor emeritus i kyrkovetenskap, Uppsala universitet

William Bülow, forskare i tillämpad etik, Stockholms universitet

Gert Helgesson, professor i medicinsk etik, Karolinska Institutet (*ordförande*)

Jane Reichel, professor i förvaltningsrätt, Stockholms universitet

Shireen Sindi, representant för Fakultetsrådet och Junior Faculty, Karolinska Institutet

Thomas Söderqvist, professor emeritus i medicinhistoria, Köpenhamns universitet

Innehållsförteckning

1. Bakgrund
2. Arbetsgruppens uppdrag
3. Minnesmärken och namngivning på Karolinska Institutet – en kort historisk översikt
4. Arbetsgruppens rekommendationer

Bilaga 1: Arbetsgruppens sammansättning

Bilaga 2: Arbetsprocessen

Bilaga 3: Rektors beslut och uppdrag (i separat fil)

Bilaga 4: Petter Hellström, "Namngivning av fysiska miljöer vid Karolinska Institutet: en historisk översikt och inventering". Promemoria skriven på uppdrag av arbetsgruppen. Karolinska Institutet, 2021 (i separat fil)

1. Bakgrund

Sedan flera år tillbaka har återkommande kritik riktats mot några av de historiska minnesmärkena på Karolinska Institutet. Kritiken har främst riktat in sig på statyer och namn på vägar, byggnader och salar. Den har inte enbart handlat om huruvida minnesmärkena och benämningarna bör tas bort eller inte. Namnens fysiska närvaro på campusområdet har uppfattats som uttryck för att Karolinska Institutet inte har gjort upp med sin egen historia, särskilt inte den roll universitetet har spelat som arena för rasism och rasistisk vetenskap. Läkartidningen publicerade 2008 ett kritiskt inlägg om Karolinska Institutets förhållande till Anders och Gustaf Retzius. Dessa bedrev under 1800-talet rasforskning vid universitetet. År 2014 fick dåvarande rektorn ta emot en skrivelse från doktoranden i neurovetenskap Nicolas Guyon, som menade att namnet Retzius borde avlägsnas från Retziuslaboratoriet, Retzius väg och föreläsningssalen Gustaf Retzius. Olof Ljungström och Eva Åhrén, medicinhistoriker vid Karolinska Institutets enhet för medicinens historia och kulturarv, uttryckte i en promemoria tveksamhet vad gäller värdet av att ta bort namnet Retzius. De förordade istället att det gjordes en bredare genomlysning av rasforskningens historia vid universitetet. Föreslagna åtgärder omfattade bland annat att publicera information om Anders och Gustaf Retzius roll i rasforskningens historia på universitetets webbsidor, att sätta upp skyltar vid deras byster och porträtt samt att anordna öppna medicinhistoriska föreläsningar.

År 2015 kom en serie kritiska artiklar i Dagens Nyheter som riktade ytterligare ljus mot Karolinska Institutets historia, återigen i relation till Anders och Gustaf Retzius. Samtidigt som Black Lives Matter-protesterna pågick för fullt i USA och Storbritannien år 2020 grundades föreningen Studenter för en rättvis vård och akademi (STRÄVA), som aktivt driver frågan om att flytta undan fysiska minnesmärken över Anders och Gustaf Retzius samt att byta namn på de lokaler som uppkallats efter dem. I ett dokument från augusti 2020 föreslog Olof Ljungström och Eva Åhrén att Anders Retzius byst magasineras, att Retziuslaboratoriet ges ett annat namn och att det görs en översyn av namngivningarna av byggnader, vägar och hörsalar vid universitetet. Då denna rapport färdigställs kvarstår namnet Retzius på en väg, en byggnad och en sal, medan två byster föreställande Anders respektive Gustaf Retzius har magasineras. Karolinska Institutet har tagit fram en särskild webbsida där information om rasforskningens historia vid universitetet samlats. Webbsidan upplyser även om hur Karolinska Institutet arbetar med det historiska arvet från rasforskningen.¹

Karolinska Institutet är inte ensam om att stå inför dessa frågor. I Sverige har förts en diskussion kring hanteringen av statyer av och arvet efter Carl von Linné (1707–1778), då denne genom sin indelning av människosläktet i fyra grupper av vissa påstås ha lagt grunden för den moderna rasismen.² Ett annat uppmärksammat exempel är Louis De Geer (1587–1652), som står staty i Norrköping. De Geer var delaktig i samma slavhandel som Edward Colston (1636–1721), vars staty kastades i floden i Bristol i England i samband med demonstrationer.³ Det finns ett flertal

¹ <https://ki.se/om-ki/ki-och-arvet-efter-anders-och-gustaf-retzius-detta-har-hant>.

² [Därför stormar det kring Carl von Linné | SVT Nyheter](#)

³ [Staty av svensk slavhandlare under lupp i Norrköping | SVT Nyheter](#)

internationella fall där universitet har behövt ta ställning till historiska minnesmärken över personer som gett uttryck för åsikter som vi idag tar aktivt avstånd ifrån. Ett tydligt exempel kommer från Skottland. I september 2020 fattade University of Edinburgh beslutet att byta namn på den byggnad som tidigare hette David Hume Tower till 40 George Square. Beslutet togs av universitetets jämlikhets- och mångfaldskommitté tillsammans med dess rasjämlikhets- och antirasismunderkommitté, med hänvisning till att den skotske upplysningsfilosofen David Hume (1711–1776), som fått ge namn åt byggnaden ifråga, i sina skrifter gav tydligt uttryck för rasistiska åsikter. Kommittéerna betonade att även om Humes åsikter inte var ovanliga i hans samtid så är det åsikter som idag väcker anstöt. Det betonades även att beslutet skulle följas upp av en mer genomgående granskning av universitets kopplingar till historiska orättvisor och på vilket sätt dessa kunde gottgöras.⁴

Ett annat uppmärksammat fall rör en staty föreställande den brittiska imperialisten Cecil Rhodes (1853–1902) vid University of Oxford. I april 2015 hade en staty av Rhodes avlägsnats från University of Cape Town i Sydafrika efter demonstrationer från studenter⁵, vilka sedan även spreds vidare till Oxford där Rhodes står staty vid Oriel College. Under 2016 fattade Oriel College beslut om att inte ta bort statyn efter att donatorer hotat med att dra in sitt stöd om så gjordes.⁶ Beslutet har sedan kritiserats och efter nya protester i samband med Black Lives Matter-demonstrationer under sommaren 2020 fattades ett nytt beslut om att ta bort statyn och en kommitté inrättades för att utreda statyns framtid.⁷ I april 2021 rapporterade BBC att ett slutgiltigt beslut om huruvida statyn ska tas bort eller inte fördröjts på grund av att den kommitté som tillsatts för att utreda ärendet ännu inte var klar med sitt arbete.⁸ I maj 2021 fattade Oriel College återigen beslutet att inte ta bort statyn över Rhodes, med hänvisning ekonomiska och rättsliga utmaningar. Detta trots att tidigare nämnda kommitté, som då hunnit lägga fram sin rapport⁹, slutligen röstade för att statyn borde avlägsnas.¹⁰

Black lives matter-protesterna under senvåren och sommaren 2020 – och inte minst hur de spreds till att omfatta inte bara polisbrutalitet och rasism i nutid utan även historiska oförrätter – fick Karolinska Institutets ledning att reagera. Tankarna ledde tillbaka till frågan om Karolinska Institutets förflutna och vad som där fanns anledning att lyfta fram. Rektor tillsatte därför den 1 oktober 2020 en arbetsgrupp med uppdrag att utreda frågan. Under tiden som detta beslut bereddes inkom krav på åtgärder från studentgruppen STRÄVA.

⁴ [Equality, Diversity and Inclusion - an update | The University of Edinburgh](#)

⁵ [The birth of Rhodes Must Fall | South Africa | The Guardian](#)

⁶ [Cecil Rhodes statue to remain at Oxford University after alumni threaten to withdraw millions \(telegraph.co.uk\)](#)

⁷ [Cecil Rhodes statue decision delayed for second time - BBC News](#)

⁸ [Cecil Rhodes statue decision delayed for second time - BBC News](#)

⁹ https://www.oriel.ox.ac.uk/sites/default/files/oriel_rhodes_commission_full_report.pdf

¹⁰ [Oxford college criticised for refusal to remove Cecil Rhodes statue | University of Oxford | The Guardian](#)

2. Arbetsgruppens uppdrag

Arbetsgruppens uppdrag anges i följande sex punkter (se också bilaga 3):

- Att i samarbete med enheten Medicinens historia och kulturarv ge en kort översikt över historiska minnesmärkens tillkomst, namngivande av salar, vägar etc. och av Karolinska Institutets hantering av dessa frågor i närtid.
- Att ge en historisk översikt av de anatomiska samlingarnas uppkomst samt beskrivning av nutida verksamhet med avseende på dessa.
- Att ge en viss utblick globalt vad gäller hur dessa typer av frågor hanterats på annat håll.
- Att redovisa eventuella andra utredningar och arbetsgruppers arbete som genomförts inom Karolinska Institutet, avseende hantering av historiska minnesmärken, den anatomiska samlingen samt namngivning av salar och vägar.
- Att föreslå hantering av historiska minnesmärken av typen byster, vägnamn, salsnamn etc. i relation till Karolinska Institutets historia.
- Att i samarbete med enheten Medicinens historia och kulturarv föreslå en strategi för hantering av den anatomiska samlingen, inklusive frågor om repatriering, forskning med mera.

Arbetsgruppen fick ett tydligt uppdrag, men samtidigt fria tyglar att arbeta med detta på ett sätt som var öppet för synpunkter och gynnade den interna diskussionen på Karolinska Institutet. I uppdraget lyftes att Karolinska Institutets strategiska dokument Strategi 2030 anger att Karolinska Institutet ska vara "ett universitet med ett proaktivt förhållningssätt inom etik och en tydlig och väl kommunicerad värdegrund".

I uppdraget anges vidare att hanteringen av dessa frågor ska ske i två steg. I det första steget ingår en historisk belysning och diskussion av historiska minnesmärken, namngivning av vägar, salar etc. med koppling till historiska personer vid Karolinska Institutet. Syftet med detta arbete, står det i beslutet, är att "ge väl underbyggda förslag i konkreta frågor av ovan nämnda slag" men också att "föreslå en principiell hållning i dessa frågor" för framtiden. I ett andra steg åligger det arbetsgruppen att historiskt och etiskt belysa de anatomiska samlingar som förvaltas av Karolinska Institutet. För båda dessa delar gäller att det finns såväl en tillbakablickande som en framåtblickande aspekt. Viktiga frågor i denna första del blir alltså: Hur ska Karolinska Institutet se på kontroversiella personer och handlingar i institutets historia och vilka eventuella åtgärder i nutid föranleder detta? Vidare, vilken praxis kan rekommenderas för framtiden vad gäller minnesmärken och namngivning av salar och vägar etc.?

Av formuleringarna i uppdraget framgår inte närmare vilken sorts historiska oförrätter och etiska snedsteg som arbetsgruppen har att lyfta fram, beskriva, analysera och ge rekommendationer kring. Utifrån den kontext i vilken arbetsgruppen tillsattes – i direkt anslutning till Black Lives Matter-händelsernas fokus på rasism och en upprepad kritik lokalt mot särskilt hanteringen av namnet Retzius – och efter diskussioner med bland andra rektor gjorde arbetsgruppen tolkningen att uppdraget primärt rör rasism och annat nedlåtande och förminskande beteende och uttryckta

värderingar gentemot olika folkgrupper inom och utom Sverige av forskare eller andra anställda vid Karolinska Institutet. Men det står arbetsgruppen fritt att uppmärksamma andra forskningsetiska tveksamheter av dignitet. Uppdraget bör dock ses som begränsat till handlingar och uttryckta värderingar som kan knytas till personer vid Karolinska Institutet som blivit föremål för uppmärksamhet genom minnesmärken eller namngivning av salar, vägar, laboratorier etc. eller som har tydlig koppling till de anatomiska samlingarna. I denna delrapport redovisas arbetsgruppens arbete med den första delen av uppdraget, det vill säga den som rör namngivning och minnesmärken. Arbetsgruppen kommer alltså i denna delrapport inte in på de anatomiska samlingarna, hur de samlades in eller syftet med dem – eller problematiken kring repatriering.

3. Minnesmärken och namngivning på Karolinska Institutet – en kort historik

För att få en historisk genomlysning av Karolinska Institutets minnesmärken och namngivning av salar, vägar med mera anlidade arbetsgruppen vetenskapshistorikern fil.dr. Petter Hellström vid Institutionen för idé- och lärdomshistoria, Uppsala universitet. Hellströms promemoria bifogas i sin helhet (bilaga 4).¹¹ I detta avsnitt ges en summering av Hellströms genomgång.

Karolinska Institutet har funnits som institution i mer än 200 år och den kungliga benämningen Karolinska (eller Carolinska) har funnits med nästan lika länge. Det nuvarande Karolinska Institutet började dock inte ta fysisk form förrän på 1940-talet. Under 1940- och 1950-talen flyttades verksamheten i omgångar från Kungsholmen till Norrbackaområdet i Solna. Trots många nya byggnader med laboratorier, undervisningssalar, restauranger med mera och ett antal nya vägar och utemiljöer var namngivning efter person ytterst ovanligt. Fram till slutet av 1990-talet namngavs lokaler istället i huvudsak efter funktion eller annars efter den institution de huserade. I en utbyggnadsplan från 1989 framkommer endast fyra undantag där personnamn används: Berzeliuslaboratoriet, Restaurang Jöns Jakob, Theorells flygel och Wallenberglaboratoriet. I en utvecklingsplan för KI Campus daterad 1997 finns fortfarande endast fyra byggnader namngivna efter personnamn utmärkta på en karta över området: Berzeliuslaboratoriet, Restaurang Jöns Jakob, Nobel Forum och Scheelelaboratoriet (Theorells flygel och Wallenberglaboratoriet är här utelämnade av okänd anledning). Byggnaderna heter istället sådant som Anatomi, Bakteriologi, Biokemi och Medicinsk fysik. Men namngivningspraktiken kom snart att förändras påtagligt, särskilt från sent 1990-tal och framåt. Framför allt var det framstående forskare och mecenater som fick ge namn åt universitetets fysiska miljöer, men även läkare och folkbildare, vilket innebar en tydlig omorientering från tidigare namngivningspraxis.

Ett namn som tidigt blev aktuellt var Retzius. Retziuslaboratoriet stod klart 2001. Härtill kom Retzius väg (1999) och Retziussalen, en stor föreläsningssal (cirka 2006–2007). I den externt

¹¹ Petter Hellström. *Namngivning av fysiska miljöer vid Karolinska Institutet: en historisk översikt och inventering*. Promemoria skriven på uppdrag av Arbetsgruppen för medicinhistoriska och etiska aspekter på historiska minnesmärken och samlingar på Karolinska Institutet. Karolinska Institutet, 2021. Här finns också referenser till relevanta källor. De utelämnas därför i följande summering.

författade utvecklingsplanen från 1997 är vägarna namngivna efter vilda djur, om än enbart som exempel. Men Karolinska Institutet ville istället att de sju vägarna skulle heta Nobels väg, Retzius väg, Scheeles väg, Berzelius väg, Theorells väg, von Eulers väg och Granits väg. Efter synpunkter från Solna kommunfullmäktige gjordes en justering med anledning av att kvinnor saknades bland förslagen. Några andra kritiska synpunkter kom inte fram. En mindre del av Nobels väg föreslogs då bära namnet Nanna Svartz väg, efter Sveriges första kvinnliga medicinska professor, ett förslag som senare godtogs av Solna kommunfullmäktige i maj 1999. De nya vägnamnen togs i bruk i oktober samma år.

Hellström summerar: "Resultatet av denna utveckling är i alla fall att namngivningen av Campus Solna och Campus Flemingsberg allt mer påminner om den vid ett brittiskt eller amerikanskt universitet, och allt mindre om det traditionella namngivningsmönstret vid KI. Det är talande i sammanhanget att KI:s campusområden numera omtalas just som campusområden."

Mycket av denna personorienterade namngivning är alltså tämligen sentida. Och kritiken lät heller inte dröja särskilt länge. Ett kritiskt inlägg i Läkartidningen 2008 angående förekomsten av namnet Retzius i Karolinska Institutets fysiska miljö är ett tidigt exempel. Typiskt för denna nya namngivningspraktik, till skillnad mot exempelvis funktionsnamn, är att den öppnar för kritik då universitetets anseende blir sammanlänkat med de uppburna namnens. Det är förstås också meningen då framstående forskare lyfts fram. Men associationerna gäller inte bara personernas företrädare utan också sådant de kritiseras för. Den kritik som förekommit mot Karolinska Institutets namngivningar har till stor del handlat om Anders och Gustaf Retzius (far och son) och deras koppling till rasforskning.

Anders Retzius (1796–1860) blev professor i anatomi vid Karolinska Institutet 1824 och var universitetets inspektor (rektor) från 1830 och fram till sin död. Han var en av dåtidens mest berömda svenska forskare och medlem i en rad lärda sällskap. Även Gustaf Retzius (1842–1919), professor i histologi vid KI från 1877 och i anatomi från 1889, tillhörde landets forskareelit och var ledamot i flera svenska och utländska lärda samfund. Dessutom kom han genom giftermål med den välbärgade Anna Hierta att bli del av landets ekonomiska och kulturella elit.

Anders och Gustaf Retzius beskrivs ofta som rasbiologer. Men rasbiologin, som tog fart kring sekelskiftet 1900, är en senare kunskapsform, intimt förbunden med ärftlighetsforskning och genetik. De båda Retzius ägnade sig snarare åt anatomisk eller antropologisk rasforskning: de undersökte och mätte människokroppar (såväl levande som döda) för att typbestämma dem och för att besvara historiska frågor om olika "rasers" eller folkslags ursprung och förhållande till varandra. Genom sina ansträngningar gav de samtidens idéer om olika raser en tydlig naturvetenskaplig prägel. Skallmätningarna, som en gång skänkte dem stor ära och internationellt anseende, är kanske det som idag skänker dem störst vanära. Anders Retzius delade in människor utifrån skallens och käkens form. Hans indelning i "långskallar" och "kortsksallar" var länge normerande inom anatomisk forskning. Hans klassificeringssystem blev av särskild betydelse för dem som biologiskt försökte särskilja nordeuropéer som talade germanska språk från grannfolk som talade slaviska eller finsk-ugriska språk. Den forskning som under 1800-talet ibland beskrevs som "epokgörande" har idag fallit i glömska.

Skallmätningar kräver förstås tillgång till kranier. Anders Retzius lade grunden till Karolinska Institutets anatomiska samling av mänskliga kvarlevor. Det rörde sig om såväl forntida som samtida kranier och inkluderade en samling samiska kranier. Omständigheterna kring insamlandet är bara delvis kända, men säkert är att vissa av de kranier som hamnade i Karolinska Institutets samlingar grävdes upp från begravningsplatser i norra Sverige. Andra kranier kom från socialt utstötta. Fram till tidigt 1900-tal gällde nämligen att kvarlevor från oäkta barn, tiggare, grova brottingar, dem som begått självmord samt romer och "tartarer" som ansågs sakna giltigt ärende på orten tillföll staten och läkarvetenskapen, oavsett vad efterlevande önskade. Anatomisk och antropologisk rasforskning var med andra ord såväl ideologiskt som juridiskt och materiellt beroende av samtidens rasistiska och sociala hierarkier.

Gustaf Retzius fortsatte faderns kraniologiska arbete och samlade in ytterligare kranier när tillfälle bjöds. Som ung docent grävde han upp kvarlevor från en övergiven finländsk kyrkogård och i samband med resor i Egypten och Kanada införskaffades kranier. Han grundade Antropologiska sällskapet, som tog initiativ till en omfattande mätning av svenska värnpliktiga 1897–1898, då 45 000 män mättes i syfte att fastställa svenska folkets "raskaraktärer". I rapporten från mätningarna hävdades att en ovanligt stor andel av de undersökta svenskarna var av nordisk eller "germansk" typ. Idén om ett germanskt urhem, där den germanska rasen var som renast, kom att spela en framträdande roll inom rasistisk och inte minst nazistisk ideologi under hela 1900-talet.

Ser man till litteraturen är det tydligt att två mycket olika bilder ges av de båda Retzius. Från vissa ges mycket kritiska omdömen medan andra är närmast hyllande. Det är lika uppenbart att de kritiska rösterna väljer att fokusera på rasforskningen medan de positiva rösterna lyfter fram Anders Retzius insatser som institutionsbyggare och Gustaf Retzius bidrag till nerv- och hjärnforskningen. Båda dessa bilder äger sitt berättigande. Anders Retzius spelade en viktig roll i Karolinska Institutets tidiga utveckling och Gustaf Retzius gjorde viktig histologisk och neurologisk forskning – som Hellström skriver är det talande att han nominerades 23 gånger till Nobelpriset för denna del av sin forskning, men aldrig för rasforskningen. Men det går heller inte att ifrågasätta att de båda intar centrala positioner i den svenska rasforskningens historia. Inte för att de var mer fördomsfulla eller intoleranta än andra personer i samtiden utan för att de ägnade en så stor del av sin vetenskapliga gärning åt att med naturvetenskapliga metoder försöka finna stöd för samtida teorier om biologiskt åtskilda raser. Far och son Retzius delade in människor i olika raser och talade om dessa i värderande termer som ädel, skön, vild och rå.

Denna rasforskning var inte kontroversiell i det samtida Sverige. Inte heller var insamlandet och utbytet av mänskliga skelettdelar något kontroversiellt bland dåtidens anatomiska forskare. Anders och Gustaf Retzius var inte heller några rasistiska aktivister i den meningen att de med politiska insatser försökte omsätta sina idéer i politik, till exempel genom pådrivande av diskriminerande reformer. Men däremot var de ledande rasforskare som använde sin vetenskapliga auktoritet till att övertyga andra om att det fanns olika raser och att den svenska eller nordiska rasen var mer högtstående än andra. Deras forskning understödde inte enbart samtidens sociala hierarkier, utan lade även viktiga byggstenar för 1900-talets rasbiologi och rashygien, liksom i förlängningen för den regimtroga rasvetenskapen i det nazistiska Tyskland.

Det finns andra namn i Karolinska Institutets historia med kopplingar till rasbiologin och rashygien. Att skilja mellan dessa två fält är inte helt lätt, men i grova drag knöt rasbiologin primärt an till forskning medan rashygien i första hand var inriktad på samhällsreformer. Det rörde sig om både frivilliga åtgärder och tvång, så som tvångsterilisering, för att skydda befolkningen från degenerering till följd av spridandet av ärftliga sjukdomar. Många tidiga förespråkare för rashygien var liberala läkare, forskare och opinionsbildare, vilket visar att dessa tankar inte enbart tilltalade uttalade rasister och antidemokrater. De välmenande föresatserna till trots innebar en del av dessa rashygieniska åtgärder att människors frihet och kroppliga integritet kränktes. För en översikt av historiska personer vid Karolinska Institutet med koppling till rasbiologi och rashygien hänvisas till Hellströms promemoria. Personer som nämns är bland andra Karolina Widerström, en av grundarna av Svenska sällskapet för rashygien, men också pionjär inom sexualupplysning, förkämpe för kvinnors politiska rättigheter, ordförande i Kvinnors akademiska förening med mera; KI-rektorn Frithiof Lennmalm, som 1918 föreslog att det skulle inrättas ett Nobelinstitut för rasbiologi; KI-utbildade riksdagsmannen och psykiatriprofessorn Alfred Petrén, tidig medlem i Svenska sällskapet för rashygien, huvudförfattare till den riksdagsmotion, som föreslog inrättandet av ett svenskt rasbiologiskt institut till ”skydd mot släktets degenerering och främjande av goda rasegenskaper” som skulle begränsa samhällets stigande utgifter ”för defekta, abnorma, brottsliga och asociala människor”, likaså huvudförfattare till den motion som ledde fram till 1935 års steriliseringslag (Petrénsalen på Campus Solna är däremot uppkallad efter Alfreds son Ture Petrén, professor i anatomi vid Karolinska Institutet, som inte är känd för att förespråka rashygien).

Ett viktigt skäl till att ställningen för rasbiologi och rashygieniska idéer och ambitioner började försvagas i Sverige under 1930-talet var konsekvenserna av deras stora genomslag i Nazityskland. Flera av dem som tidigare stött rasforskning och reproduktiva tvångsåtgärder kom att ändra uppfattning i ljuset av denna utveckling. Men det fanns likväl nazistsympatisörer på Karolinska Institutet och flera av dem blev efter den nazityska regimens fall framstående forskare och läkare. Bland de mer namnkunniga märks Ernst Almqvist (1852–1946), Folke Henschen (1881–1977), Gaston Backman (1883–1964), Gösta Häggqvist (1891–1972), Wilhelm Bosaeus (1891–1975) och Sune Bergström (1916–2004), som alla var medlemmar i nazistiska eller pronazistiska organisationer under perioden för nazisternas maktinnehav i Tyskland. Dessa har dock inte fått ge namn åt Karolinska Institutets fysiska miljöer.

Det har däremot Nobelpristagarna Hans von Euler-Chelpin (1873–1964) och hans son Ulf von Euler-Chelpin (1905–1983), som tillsammans har fått ge namn åt von Eulers väg i Solna, trots att endast Ulf var verksam vid Karolinska Institutet. Namnet von Euler är starkt förknippat med nazismen. Hans von Euler-Chelpin, som var tysk adelsman, rekryterades till Sverige och Stockholms universitet (då högskola) av Svante Arrhenius. Han stödde öppet det nazistiska styret i Tyskland, även efter att demokratin avskaffades, antisemitiska raslagar infördes, krig startades och Sveriges grannländer ockuperades. Han var ordförande i den naziregimtrogna exilorganisationen Tyska kolonin, vice ordförande i reigimtrogna Svensk-tyska föreningen och medlem i den pronazistiska lobbyorganisationen Riksföreningen Sverige–Tyskland. Hans von Euler fick 1938 Tyska örnen orden, ett år efter att den instiftades av Adolf Hitler.

Vad KI-professorn och Nobelpristagaren Ulf von Euler-Chelpin, son till Hans och Astrid Cleve (också hon uttalad nazistsympatisör), ansåg om sin familjs politiska engagemang är inte känt – han tycks inte själv ha varit politiskt aktiv och han tycks inte heller ha uttryckt några politiska åsikter, i alla fall inte offentligt. Säkert är bara att stora delar av hans familj var hängivna nazister. År 1958 gifte han sig dessutom med Dagmar Cronstedt, som arbetade åt den tyska regimen ända fram till dess fall och som in till döden vägrade tala med journalister om sin tid i tysk tjänst.

4. Arbetsgruppens rekommendationer

PRIMÄRT FÖRSLAG KRING NAMNGIVNING: Arbetsgruppen föreslår att Karolinska Institutet avstår från att namnge de stora fixpunkterna, såsom byggnader, laboratorier, större salar och vägar, samt bokningsbara salar efter enskilda forskare eller andra personer – och att befintlig namngivning efter enskilda personer i enlighet med detta tas bort.

Motivering: Att namnge fixpunkter på Karolinska Institutets campusområden¹² efter enskilda forskare eller andra personer verksamma vid, eller utanför, universitetet framställer dessa personer som på ett eller annat sätt berömvärda och som personer som Karolinska Institutet, som institution, är särskilt stolta över eller önskar associeras med. Namngivning efter person förstås med andra ord som hyllningar. Härmed uppstår dock en problematik som kan vara svår att hantera. Dels går det att ifrågasätta om vissa av de personnamn som idag återfinns på Campus alls bör hyllas (vilket belyses väl i Petter Hellströms promemoria), dels återstår frågan om vilka principer som ska styra ett eventuellt urval. Vidare innebär en praxis att namnge byggnader, salar etc. efter personer en svår representationsproblematik – vems bild av vilka som är de bästa forskarna ska styra? Hur bör representation över forskningsområden se ut och hur bör fördelningen se ut om man beaktar andra kriterier så som genus och kulturell bakgrund? Om man med enskilda undantag skulle välja att behålla befintliga namn skulle det innebära att man inte tar ställning i dessa frågor och därför bjuder in till tolkningen att universitetet sätter likhetstecken mellan Karolinska Institutets historia och den rådande historieskrivningen så som den kommer till uttryck i valda hyllningsobjekt.

Hyllningstolkningar lever dessutom ett eget liv. Vad Karolinska Institutet avser med en viss namngivning och hur den tolkas av andra behöver inte alls sammanfalla. Detta blir tydligt i fallet med de KI-forskare som hittills har hamnat i skottlinjen. Exempelvis framgår det med stor tydlighet i Petter Hellströms promemoria att de personer som velat lyfta fram Gustaf Retzius har haft till syfte att uppmärksamma hans bidrag till nervforskningen – inte hans anatomiska rasforskning. Att han idag snarare uppmärksammas för det senare är varken något som Karolinska Institutet kan ignorera eller styra över.

¹² Det bör noteras att Karolinska Institutet inte formellt bestämmer över vägnamn. Inte heller har Karolinska Institutet något formellt inflytande över namngivning på byggnader som universitetet inte disponerar.

Hyllning av enskilda forskare tycks även ge en missvisande bild av modern medicinsk forskningspraxis, där det i stor utsträckning är forskargrupper och inte enskilda forskare som levererar resultat. Ett hyllningsfokus på enskilda individer främjar heller inte samarbete.

Att följa ovanstående förslag innebär inte att man frångår någon djupt rotad tradition vid Karolinska Institutet, eftersom nuvarande namngivningspraxis är sentida. Det är inte heller fråga om historierevisionism – i alla fall inte så länge Karolinska Institutet gör denna del av sin historia tillgänglig på andra sätt. Samtidigt belyser invändningen behovet av att mer systematiskt än tidigare lyfta fram både positiva och negativa aspekter av universitetets historia. Detta kan exempelvis ske genom informationsinsatser, utställningar, forskningsprojekt och i den löpande undervisningen. Namngivning efter person är inte heller det enda sättet att uppmärksamma universitetets historia – som framgår i förslagen nedan kan man även tänka sig namn som uppmärksammar institutionens snarare än enskilda forskares historia.

Förslaget innebär heller inte något tydligt avståndstagande från enskilda historiska personer, utan endast ett införande av en ny namngivningsprincip. Avskaffandet av en personinriktad namngivningsprincip utesluter dock inte att Karolinska Institutet härutöver tar ställning till enskilda personers gärningar som framkommit i Petter Hellströms sammanställning. Karolinska Institutet bör ta ansvar för att sammanställa och tillgängliggöra sin historia, och därmed möjliggöra en diskussion om hur gårdagens forskning kan uppfattas i dagens kontext. I det sammanhanget kan den undersökning som presenteras i Hellströms promemoria utgöra ett viktigt bidrag.

UNDANTAG FRÅN PRIMÄRT FÖRSLAG: Arbetsgruppen föreslår att benämningarna "Nobel Forum", "Nobels väg" – eller än hellre den modifierade versionen "Nobelvägen" – samt "Alfred Nobels allé" behålls.

Motivering: Nobelpriset i fysiologi eller medicin förknippas starkt med Karolinska Institutet.

Karolinska Institutet vill med all säkerhet även fortsättningsvis göra denna koppling tydlig.

Arbetsgruppen gör bedömningen att detta är ett rimligt undantag från ovanstående förslag om att avstå från att namnge fixpunkterna på Campus efter personnamn. Internationellt förknippas "Nobel" förmodligen starkare till priset än till donatorn. För att understryka att det är Nobelpriset, snarare än personen bakom priset, man önskar lyfta skulle dock "Nobels väg" kunna byta namn till "Nobelvägen". En liknande modifiering av "Alfred Nobels allé" skulle kunna övervägas.

FÖRSLAG PÅ NAMNGIVNING LOKALT: Beslut om namngivning lämnas till respektive institution etc.

Motivering: Arbetsgruppens förslag om en ändrad praxis för namngivning av vägar, byggnader och salar på Campus, där man inte längre namnger efter personer, avser i första hand fixpunkterna, men även de undervisningssalar som är bokningsbara inom det gemensamma bokningssystemet. Här

tillkommer dock namn på mindre salar och mötesrum. Arbetsgruppen gör bedömningen att det här är rimligt att även fortsättningsvis tillåta lokalt självbestämmande. Härav följer lokalt ansvar. Vi bedömer att detta främjar, snarare än motverkar, acceptansen för den gemensamma policyn. Vi rekommenderar att institutionen (eller annan självständig enhet) före beslut konsulterar Enheten för medicinens historia och kulturarv för avstämning, eventuellt också beslutande entitet på KI centralt för att undvika förslag som uppfattas som i strid med Karolinska Institutets värdegrund.

FÖRSLAG TILL FRAMTIDA NAMNGIVNING: Arbetsgruppen föreslår att närmare principer för namngivning av byggnader, vägar, salar osv. på Karolinska Institutet utformas av en särskild kommitté. Arbetsgruppen vill dock bistå med följande tankar och uppslag:

UPPSLAG TILL GRUND FÖR NY NAMNGIVNING:

- **Byggnader** skulle i första hand kunna namnges efter institutioner eller funktioner. Detta är KI-tradition och kan göra det lättare för utomstående att hitta rätt. Detta skulle kunna kompletteras med latinbaserade benämningar, så som Biomedicum och Aula Medica, vilket knyter an till latinets betydelse inom medicinen.
- **Vägar** kan gärna ges namn från medicinvetenskaperna, så som Genvägen (liten genväg) och Artären (större genomfartsväg). En annan namngivningsgrund vore att namnge vägar efter viktiga medicinska genombrott som skett vid Karolinska Institutet, exempelvis upptäckter som belönats med Nobelpriset.
- **Föreläsningssalar och gemensamma mötesrum:** Historiskt har dessa, åtminstone delvis, benämnts endast med bokstäver och siffror. Detta är tråkigt och inte särskilt bra för minnet. Mer kreativa namngivningsgrunder vore att föredra, gärna sådana som belyser Karolinska Institutets historia. Exempelvis kan man tänka sig namn som "Fältskärsskolan", "Riddarholmen" och "Serafimerlasarettet".

Arbetsgruppen uppmanar Karolinska Institutet att inrätta en särskild kommitté med ansvar att hantera namngivningsfrågor. I en sådan kommitté bör representanter från olika delar av universitetet finnas med (lärare, forskare och studenter samt någon medicinhistoriker och administratör med särskilt ansvar att historiskt och värdegrundsrelaterat granska inkommande förslag).

Karolinska Institutet bör även aktivt sträva efter att försöka få ett brett engagemang i dessa namngivningsfrågor och gärna låta medarbetare och studenter få inflytande över vilka nya namn det blir. De bör ju bli populära nog att fastna i vardagsbruket. Vägar, liksom byggnader och namn på större föreläsningssalar, bör benämnas på enhetligt sätt på respektive campusområde, för tydlighets skull. Inom byggnader och mellan institutioner är sådan enhetlighet av mindre betydelse.

FÖRSLAG TILL HANTERING AV MINNESMÄRKEN: Arbetsgruppen föreslår att samtliga minnesmärken kopplade till enskild person ställs undan och hålls i förvar för att kunna göras tillgängliga i kritiskt reflekterande utställningar om Karolinska Institutets historia.

Motivering: Karolinska Institutet är innehavare av ett antal minnesmärken av personer, varav några har kommit att ifrågasättas. Bland dessa finns en byst föreställande Anders Retzius och en föreställande Gustaf Retzius. Om minnesmärken kopplade till enskild person inte sätts in i en historisk och vetenskaplig kontext finns en uppenbar risk att de tolkas som oreserverade hyllningar av berörda personer, även av dem som kommit att bli ifrågasatta. Det kan vara svårt att ge den erforderliga kontextualiseringen i originalmiljöerna, särskilt som minnesmärken lätt blir något folk noterar på väg någonstans – det är därför inte så troligt att de stannar till för att läsa förklarande skyltar om personernas historia och Karolinska Institutets hållning till dem. I en utställningskontext kan minnesmärken däremot utgöra viktiga inslag.

FÖRSLAG FÖR HANTERING AV PORTRÄTT (A): Porträtt som ingår i serier som utgör ett slags förteckning bör få hänga kvar (till exempel porträttserier över Karolinska Institutets rektorer eller Medicinska Föreningens inspektorer).

Motivering: Det är rimligt att denna typ av förteckningar hålls fullständiga. Det kan annars framstå som en form av historierevidering om enskilda porträtt lyfts bort. Det är heller inte så att ett porträtt i en porträttserie över personer som innehaft en viss funktion på universitetet primärt tolkas som en hyllning till den personen – snarare är det en hyllning av institutionen och dess kontinuitet.

FÖRSLAG FÖR HANTERING AV PORTRÄTT (B): Porträtt av enskilda personer bör undvikas i gemensamma KI-miljöer (utöver ovan nämnda). De bör bevaras för att kunna ingå i utställningar om Karolinska Institutets historia.

Motivering: Enskilda porträtt framstår lättare som ett uttryck för oreserverad hyllning av den porträtterade, i likhet med enskilda historiska minnesmärken över enskilda personer. Därför gäller samma hantering och argument som för kontroversiella historiska minnesmärken ovan.

Bilaga 1: Arbetsgruppens sammansättning

Sven-Erik Brodd*, professor emeritus i kyrkovetenskap, Uppsala universitet

William Bülow, forskare i tillämpad etik, Stockholms universitet

Gert Helgesson*, professor i medicinsk etik, Karolinska Institutet (*ordförande*)

Lisa Marainen, studentrepresentant, Medicinska föreningen, KI (t.o.m. 25 mars 2021)

Asghar Muhammad, representant för Fakultetsrådet och Junior Faculty, KI (t.o.m. april 2021)

Jane Reichel*, professor i förvaltningsrätt, Stockholms universitet

Thomas Söderqvist, professor emeritus i medicinhistoria, Köpenhamns universitet

Följande har tillkommit efter 1 oktober 2020:

Olivia Andesson, adjungerad studentrepresentant, Odontologiska Föreningen, KI (fr.o.m. maj 2021)

Shireen Sindi, representant för Fakultetsrådet och Junior Faculty, KI (fr.o.m. april 2021)

Tre av medlemmarna i arbetsgruppen (*) ingår i Karolinska Institutets etikråd.

Vidare adjungerades Olof Ljungström, docent i idéhistoria och enhetschef vid Medicinens historia och kulturarv, Karolinska Institutet, till arbetsgruppen i oktober 2020. I mars 2021 adjungerades även Eva Åhren, chef för Medicinens historia och kulturarv. Varken Ljungström eller Åhren har deltagit i framtagningen av arbetsgruppens rekommendationer.

Då studentrepresentanten för Medicinska Föreningen avgick erbjöds föreningen att ersätta henne med en ordinarie ledamot och en suppleant. Cecilia Magnusson utsågs till ordinarie ledamot i början av september 2021. Magnusson har inte medverkat i det arbete som presenteras i denna rapport.

Bilaga 2: Arbetsprocessen

Av informella diskussioner mellan Karolinska institutets ledning, Etikrådet och arbetsgruppen har framkommit att arbetsgruppens uppgift ska förstås som tudelad: å ena sidan att leverera enligt uppdraget i beslutet för arbetsgruppens bildande, dvs. att utreda, beskriva och analysera sidor av Karolinska Institutets historiska arv som relaterar till minnesmärken och de anatomiska samlingarna samt att ge såväl tillbakasyftande som framåtsyftande förslag – å andra sidan att ta sig an dessa uppgifter på ett sådant sätt att det stimulerar till diskussion och reflektion, inte minst bland Karolinska Institutets anställda och studenter. Detta tudelade syfte har påverkat arbetsprocessen som ligger bakom den nu föreliggande rapporten, framför allt på det sättet att arbetsgruppen utöver ett antal interna möten har försökt ta in synpunkter utifrån på flera olika sätt, primärt genom öppen dialog. Arbetsgruppen har också vänt sig till en del personer och grupper för direkt hjälp med vissa historiska frågor. Här är några viktiga steg som tagits på vägen fram mot en färdig rapport:

- Regelbunden återkoppling och diskussion med Karolinska Institutets etikråd.
- Medverkan i möte (Zoom) med Karolinska Institutets kulturråd den 16 december 2020, bland annat med presentation av arbetsgruppens uppdrag och diskussion om namngivning av lokaler, gator och vägar på Karolinska Institutets områden.
- Presentation av uppdraget samt diskussion på seminariet i medicinsk etik på LIME (Zoom) den 18 januari 2021.
- Etikrådets seminarium "Historiska minnesmärken och namngivning i ljuset av nutida värderingar / How should KI relate to its historical heritage? A discussion in the light of today's values?" den 2 februari 2021 (Zoom), som leddes av några av arbetsgruppens medlemmar. En inspelning från seminariet finns tillgänglig på Karolinska Institutets hemsida.
- Möte mellan studentrepresentanter (från bland annat STRÄVA och Medicinska Föreningen) och medlemmar i arbetsgruppen (Zoom) den 23 februari 2021.
- Petter Hellström, fil. dr. vid Institutionen för idé- och lärdoms historia, Uppsala universitet, fick under våren 2021 i uppdrag att ta fram underlag för de historiska delarna i rapporten. Han deltog vid några av arbetsgruppens möten i maj och juni för att diskutera uppdraget och vad han kommit fram till. Han har också varit i kontakt med ett flertal personer och organisationer för att få fram uppgifter av relevans för den historiska beskrivningen.
- Följande enheter och organ vid Karolinska Institutet har beretts tillfälle att inkomma med synpunkter på en preliminär version av föreliggande rapport:
 - Medicinska Föreningen
 - Odontologiska Föreningen
 - Studentföreningen STRÄVA
 - Junior Faculty
 - Fakultetsrådet
 - Karolinska Institutets kulturråd
 - Karolinska Institutets etikråd
 - Medicinens historia och kulturarv